

Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçü: Eleştirel bir literatür analizi**H. Zeynep YURTOĞLU TETİK¹**¹Marmara Üniversitesi, Avrupa Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, Türkiye**Derleme Makale (Review Article)****DOI: 10.70736/ijoess.1686**Gönderi Tarihi/ Received:
11.09.2024Kabul Tarihi/ Accepted:
19.04.2025Online Yayın Tarihi/ Published:
15.06.2025**Öz**

Bu çalışma, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçünü karşılaştırmalı bir perspektiften ele almakta ve literatürdeki temel yaklaşımları eleştirel bir şekilde incelemektedir. Beyin göçü, yüksek nitelikli bireylerin uluslararası hareketliliği bağlamında uzun yıllardır araştırma konusu olmuş, ancak bireysel deneyimler, akademik entegrasyon süreçleri ve diaspora etkileri literatürde görece daha az incelenmiştir. Mevcut araştırmalar, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçünün farklı motivasyonlara dayandığını göstermektedir. Avrupa’dan göç eden akademisyenler genellikle bilimsel iş birlikleri ve araştırma imkanlarını genişletmeyi amaçlarken, Türkiye’den gelen akademisyenler için akademik özgürlük, yayın olanakları ve bilimsel üretkenliğe erişim daha belirleyici olmaktadır. Çalışma, bu iki göç hareketinin benzer ve farklı yönlerini ortaya koyarak, beyin göçü üzerine yapılan literatürün metodolojik ve teorik çerçevesini değerlendirmektedir. Literatürde nitel araştırmaların görece sınırlı olduğu ve göçmenlerin bireysel hikâyeleriyle deneyimlerine daha fazla odaklanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bireysel göç hikâyelerinin derinlemesine incelenmesi, beyin göçü olgusunun daha geniş bir perspektiften ele alınmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışmada eleştirel bir literatür taraması yöntemi benimsenmiştir. İnceleme sürecinde nitel ve nicel çalışmalar analiz edilmiş; itme-çekme modeli, beşerî sermaye teorisi ve göç sistemleri teorisi temel kavramsal çerçeve olarak kullanılmıştır. Son olarak, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere yönelen beyin göçü ile gelişmiş ülkeler arasındaki akademik hareketliliğin karşılaştırmalı analizi, göç literatürüne ve bilim politikalarına katkı sağlayacak önemli veriler sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Avrupa, beyin göçü, literatür analizi, Türkiye***Brain drain from Europe and Türkiye to the U.S.: A critical literature review*****Abstract**

This study examines brain drain from Europe and Türkiye to the United States through a comparative perspective, critically analyzing key approaches in the literature. While brain drain has been a longstanding topic of research in the context of high-skilled migration, individual experiences, academic integration, and the role of diasporas have been relatively understudied. Existing studies indicate that migration motivations differ between Europe and Türkiye. While European scholars migrate mainly for scientific collaborations and research opportunities, Turkish academics often cite academic freedom, publishing opportunities, and access to scientific resources as primary factors. This study evaluates the similarities and differences between these two migration patterns while assessing the methodological and theoretical frameworks used in brain drain research. It highlights the limited presence of qualitative studies in the literature and underscores the necessity of focusing more on individual migration narratives. Analyzing personal migration stories in depth will provide a broader perspective on the phenomenon of brain drain. In this context, a critical literature review method was adopted. The review covered both qualitative and quantitative studies and was structured around the push-pull model, human capital theory, and migration systems theory as key conceptual frameworks. Finally, the comparative analysis of brain drain from developing to developed countries versus academic mobility between developed nations is expected to offer significant insights into migration literature and science policy discussions.

Keywords: Brain drain, Europe, literature review, Türkiye, United States**Sorumlu Yazar/ Corresponded Author:** H. Zeynep YURTOĞLU TETİK, **E-posta/ e-mail:** zytetik@gmail.com

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihinin en temel olgularından biri olarak, bireylerin ve toplumların sosyal, ekonomik ve politik dönüşüm süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle beyin göçü (brain drain), yüksek eğitilmiş ve yetenekli bireylerin kariyer fırsatları, ekonomik istikrar ve akademik gelişim gibi nedenlerle bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle giderek artan bu hareketlilik hem göç veren hem de göç alan ülkeler açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır (Docquier & Rapoport, 2006). Nitekim göç olgusunu sistematik olarak inceleyen ilk bilim insanlarından biri olan Ravenstein (1885), bireylerin daha iyi ekonomik fırsatlar sunan bölgelere doğru hareket etme eğiliminde olduklarını, yani göçün ardında çoğu zaman rasyonel ve faydacı motivasyonların yattığını vurgulamıştır. Kaynak ülkeler açısından beyin göçü, yetişmiş insan sermayesinin kaybına ve ekonomik kalkınmada aksamalara neden olurken, hedef ülkeler için ise yenilikçiliğin, bilimsel gelişmenin ve ekonomik büyümenin ana itici gücü olarak değerlendirilmektedir (Bhagwati, 1972).

Beyin göçü, sadece bireysel bir kariyer tercihi olarak değil, devletler, akademik kurumlar ve küresel iş gücü piyasaları açısından ele alınması gereken çok boyutlu bir süreçtir. Bireylerin göç kararları, sosyoekonomik koşullar, akademik ilerleme olanakları, iş güvencesi, araştırma destekleri ve yaşam kalitesi gibi birçok faktör tarafından şekillenmektedir (Massey ve ark., 1993). Özellikle Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye gerçekleşen beyin göçü, farklı motivasyonlarla ilerleyen ve sosyoekonomik bağlamda ayrı dinamiklere sahip iki farklı hareketlilik örneği sunmaktadır (OECD, 2022). Avrupa ülkelerinden ABD’ye yönelen beyin göçü, daha çok akademik ve bilimsel gelişim odaklı olurken, Türkiye’den ABD’ye gerçekleşen beyin göçü ekonomik faktörler ve siyasi belirsizlikler ile şekillenmektedir (OECD, 2022). Bu çalışmada, her iki bölgeden ABD’ye gerçekleşen beyin göçünün temel itici ve çekici faktörleri karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacak ve bu sürecin literatürde nasıl incelendiği detaylandırılacaktır.

Beyin göçünün en önemli sebeplerinden biri ekonomik faktörlerdir. Küresel iş gücü piyasalarında oluşan eşitsizlikler, gelişmekte olan ülkelerdeki düşük maaşlar, işsizlik oranları ve araştırma fonlarının yetersizliği, akademisyenler ve yüksek nitelikli iş gücünü gelişmiş ülkelere yönlendiren temel itici faktörler arasında yer almaktadır (Tansel & Güngör, 2004). Örneğin, Türkiye’den ABD’ye gerçekleşen akademik göç incelendiğinde, bireylerin daha yüksek maaşlar, daha iyi araştırma fonları ve daha fazla kariyer fırsatı için ABD’yi tercih ettikleri görülmektedir (Bhagwati & Hamada, 1973). Buna karşılık, Avrupa’dan ABD’ye beyin

göçü daha çok akademik ve bilimsel gelişim odaklıdır. Almanya ve Fransa gibi ülkelerde eğitim görmüş birçok akademisyen, ABD’nin sunduğu bilimsel araştırma olanaklarını cazip bularak kariyerlerini bu ülkede sürdürmektedir (OECD, 2022).

Beyin göçünü tetikleyen bir diğer önemli unsur ise politik istikrarsızlıktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan siyasi belirsizlikler, akademik özgürlüğün kısıtlanması ve baskıcı rejimler, bireyleri daha demokratik ve özgürlükçü ülkelere yönlendirmektedir (Altbach, 2015). Türkiye’den yurt dışına giden akademisyenler üzerine yapılan araştırmalar, siyasi etkenler ve akademik özgürlüğün kısıtlanmasının önemli bir göç sebebi olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2024). Buna karşın, Avrupa’dan ABD’ye gerçekleşen beyin göçünde siyasi baskıdan çok akademik rekabetin ve inovasyonun önemi öne çıkmaktadır (Moguerou, 2005). ABD, yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda akademik özgürlükler ve araştırma fonları açısından da bir çekim merkezi hâline gelmektedir.

Beyin göçü yalnızca kaynak ülkeler için değil, hedef ülkeler için de önemli etkiler yaratmaktadır. Göç alan ülkeler, nitelikli insan gücü sayesinde inovasyon, bilimsel araştırmalar ve ekonomik büyüme alanlarında büyük kazanımlar sağlamaktadır. ABD, Kanada ve Almanya gibi ülkeler, beyin göçünü teşvik eden politikalar geliştirerek kendi iş gücü piyasalarını daha nitelikli hâle getirmektedir (Kerr ve ark., 2015). Özellikle ABD’nin H1-B vizesi programı, dünya çapında en yetenekli bilim insanlarını ve mühendisleri çekmek için kullanılan en önemli araçlardan biridir. ABD’deki teknoloji ve sağlık sektörleri, büyük ölçüde uluslararası beyin göçüne bağımlı hâle gelmiştir.

Bu çalışma, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye gerçekleşen beyin göçünü karşılaştırmalı bir şekilde ele almayı amaçlamaktadır. Bunu yaparken literatürdeki çalışmaların argümanları, verileri ve sonuçları aracılığıyla, beyin göçünün temel dinamiklerini, bireysel ve yapısal faktörlerini, bu hareketliliğin kaynak ve hedef ülkeler açısından yarattığı etkileri tartışmaktadır. Çalışmada, literatürde yer alan temel yaklaşımlar karşılaştırılmış, göçmenlerin göç motivasyonları ve beyin göçü politikalarının etkinliği incelenmiştir.

Çalışma ayrıca, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye yönelen yüksek nitelikli iş gücünün farklı motivasyonlarını ve karşılaştıkları yapısal engelleri karşılaştırmalı bir perspektifle ele alarak, gelecekteki araştırmalar için öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Bu bağlamda, araştırmanın üç temel sorusu bulunmaktadır:

- Avrupa’dan ABD’ye beyin göçüne ilişkin yapılan çalışmaların odaklandıkları alanlar, yaklaşımları ve verileri nelerdir?
- Türkiye’den ABD’ye beyin göçüne ilişkin yapılan çalışmaların odaklandıkları alanlar, yaklaşımları ve verileri nelerdir?
- Bu iki literatür karşılaştırıldığında nasıl benzerlik ve farklılık göstermektedir?
- Bu makale, bu üç soruya yanıt arayarak, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye gerçekleşen beyin göçünü eleştirel bir literatür analizi ile değerlendirmektedir.

BEYİN GÖÇÜ KAVRAMI VE TEORİK ÇERÇEVE

Beyin göçü, yüksek vasıflı bireylerin eğitim, iş ve daha iyi yaşam koşulları gibi nedenlerle bir ülkeden başka bir ülkeye kalıcı veya geçici olarak göç etmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu olgu, küresel ekonomik eşitsizliklerin, fırsat asimetritlerinin ve bilgi toplumlarının giderek daha rekabetçi hale gelmesinin bir sonucu olarak şekillenmektedir (Docquier & Rapoport, 2006). Beyin göçü, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından büyük bir kayıp olarak değerlendirilmekte olup, bu ülkelerde yetiştirilen yüksek nitelikli bireylerin gelişmiş ülkelere göç etmeleri, insan sermayesinin korunması açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Geleneksel olarak beyin göçü, kalkınma sürecindeki ülkelerden ABD, Kanada, Almanya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelere yönelen bir süreç olarak ele alınmaktadır. Ancak günümüzde, beyin göçünün yalnızca gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere değil, gelişmiş ülkeler arasında da yaşandığı gözlemlenmektedir (OECD, 2022). Özellikle Avrupa ülkelerinden ABD’ye olan akademik ve profesyonel göç, bu olgunun karmaşıklığını artırmakta ve göç politikalarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Beyin göçünü açıklamak için en yaygın kullanılan yaklaşımlardan biri itme-çekme modelidir (Lee, 1966). Bu model, bireylerin göç etme kararlarını itici ve çekici faktörler çerçevesinde analiz etmektedir. İtici faktörler arasında işsizlik, düşük maaşlar, siyasi baskılar, ekonomik krizler ve akademik özgürlük eksikliği öne çıkmaktadır. Çekici faktörler ise daha yüksek maaşlar, güçlü akademik altyapı, daha fazla kariyer fırsatı ve yaşam kalitesinin yüksekliği gibi unsurları içermektedir. Türkiye ve Avrupa’dan ABD’ye olan beyin göçü açısından bakıldığında, bu faktörler farklı şekillerde etkisini göstermektedir. Türkiye’de itici faktörler arasında düşük maaşlar, akademik baskılar, ekonomik istikrarsızlık ve araştırma fonlarının yetersizliği yer alırken, Avrupa’da daha çok akademik rekabet ve fon bulmada zorluklar ön plana çıkmaktadır. ABD ise, gelişmiş araştırma merkezleri, yüksek maaşlar ve

geniş iş piyasasıyla göçmen akademisyenler için güçlü bir çekim merkezi olmuştur. Ancak, itme-çekme modeli her bireyin göç kararını tam olarak açıklayamamaktadır. Göçün sadece ekonomik ve akademik teşviklere dayalı olmadığı, sosyal bağların, kültürel faktörlerin ve bireysel motivasyonların da önemli olduğu belirtilmektedir (Grigolo ve ark., 2010). Bu nedenle, beyin göçünü daha geniş bir perspektiften değerlendirmek için farklı teorik yaklaşımlar da gerekmektedir.

Beşerî sermaye teorisi (Schultz, 1961), bireylerin eğitim ve yeteneklerinin ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkıda bulunan en önemli faktörlerden biri olduğunu ileri sürmektedir. Beyin göçü açısından bu teori, göç eden bireylerin yalnızca kendi refahlarını artırmakla kalmayıp, gittikleri ülkelerin ekonomik ve akademik sistemlerine de önemli katkılar sunduklarını göstermektedir (Bhagwati & Hamada, 1973). Ancak bu durum, göç veren ülkeler için “tersine gelişim” sorununu beraberinde getirmektedir. Eğitim için büyük yatırımlar yapan gelişmekte olan ülkeler, en parlak beyinlerini kaybederek ekonomik kalkınma açısından dezavantajlı duruma düşmektedirler (Tansel & Güngör, 2004). Türkiye’den beyin göçü üzerine yapılan araştırmalar, bu sürecin özellikle bilim insanları, doktorlar ve mühendisler gibi meslek grupları açısından büyük kayıplar doğurduğunu göstermektedir.

Göç sistemleri teorisi (Massey ve ark., 1993), göçü yalnızca bireysel bir karar süreci olarak değil, küresel dinamiklerle iç içe geçmiş sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin bir sonucu olarak ele almaktadır. Beyin göçü açısından bu teori, göçmen ağları ve diaspora topluluklarının, bireylerin göç kararlarını etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Ayrıca akademik iş birlikleri ve uluslararası projelerin, göç eden bireylerin gittikleri ülkelerdeki iş gücüne daha hızlı entegre olmalarına yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Politik ve ekonomik sistemler de göç hareketlerini doğrudan etkileyebilir. Bu teori çerçevesinde, Türkiye ve Avrupa’dan ABD’ye olan beyin göçü, yalnızca bireysel motivasyonlarla değil, aynı zamanda küresel ekonomik sistemin dayattığı yapısal faktörlerle de ilişkilendirilmektedir. Özellikle uluslararası araştırma projeleri ve burs sistemleri, beyin göçünü teşvik eden önemli mekanizmalardır.

Beyin göçünün teorik çerçevesi, Avrupa ve Türkiye açısından farklı sonuçlar doğurmaktadır. Türkiye’den beyin göçü, ekonomik ve politik itici faktörlerin ağırlıkta olduğu bir süreçtir. Genç akademisyenler ve araştırmacılar, kariyer fırsatlarının sınırlılığı nedeniyle ABD gibi gelişmiş ülkelere yönelmektedirler (TÜİK, 2024). Avrupa’dan beyin göçü ise daha çok akademik rekabet ve inovasyon odaklıdır. Avrupa’da akademik rekabetin yoğun olması ve bazı ülkelerde araştırma fonlarının yetersizliği, araştırmacıları ABD’ye yönlendirmektedir. Bu

farklılıklar, beyin göçü politikalarının ülkeler bazında nasıl şekillendiğini anlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Örneğin, Almanya ve Fransa gibi ülkeler, beyin göçünü önlemek için daha fazla akademik teşvik sunarken, Türkiye’de bu konuda sistematik politikaların eksik olduğu gözlemlenmektedir (OECD, 2022).

YÖNTEM

Bu çalışma, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye yönelen beyin göçü üzerine yapılan akademik literatürü karşılaştırmalı ve eleştirel bir bakışla incelemeyi amaçlayan bir literatür taraması çalışmasıdır. Araştırma, niteliksel bir içerik analizi yöntemi ile literatürde yer alan bilimsel kitaplar, makaleler, tezler ve kurumsal raporlar üzerinden yürütülmüştür. Bu bağlamda çalışma, betimleyici ve eleştirel literatür taraması yöntemlerinin bir kombinasyonunu kullanarak, seçilmiş kaynaklar üzerinden teorik yaklaşımları, metodolojik tercihler ve tematik odakları incelemiştir.

Literatür taraması sürecinde, Türkiye ve Avrupa’dan ABD’ye beyin göçü üzerine yapılmış 60’tan fazla akademik yayın incelenmiş; bunlar arasında kitaplar, SSCI kapsamındaki dergilerde yayınlanmış makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri, OECD ve Avrupa Komisyonu gibi kurumlara ait raporlar ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri yer almıştır. Çalışmanın kapsamı, 1960’lardan günümüze kadar olan zaman dilimini kapsamakta, bu sayede tarihsel bir derinlik de sağlamaktadır.

Veri analizinde, çalışmalar tematik kodlama yöntemiyle incelenmiş ve aşağıdaki ana kategoriler çerçevesinde sınıflandırılmıştır: 1) ekonomik ve akademik itici çekici faktörler, 2) göç politikalarının etkisi, 3) bireysel deneyimler ve toplumsal cinsiyet, 4) akademik entegrasyon, diaspora ve ulusötesi kimlikler. Bu temalar, çalışmada benimsenen teorik çerçevelerle ilişkilendirilerek (itme-çekme modeli, beşerî sermaye teorisi, göç sistemleri teorisi) analiz edilmiştir.

Araştırmada ayrıca eleştirel bir gözle literatürdeki boşluklar tespit edilmeye çalışılmış, niteliksel çalışmalardaki eksiklikler, bireysel göç deneyimlerinin yetersiz temsili, toplumsal cinsiyet perspektifinin sınırlılığı ve diaspora politikalarına dair yetersiz analizler gibi alanlar vurgulanmıştır. Bu sayede, makale yalnızca mevcut bilgiyi sunmakla kalmayıp, gelecekteki araştırma ve politika tasarımlarına yönelik öneriler geliştirmeyi de amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, bu literatür incelemesi hem Avrupa hem de Türkiye kaynaklı beyin göçü çalışmalarını eleştirerek değerlendirmiş, teorik ve metodolojik yaklaşımlardaki farklılıkları ve ortaklıkları ortaya koymuş, alan yazınında derinlikli bir kavramsal katkı sunmayı hedeflemiştir.

LİTERATÜRDE BEYİN GÖÇÜ ÇALIŞMALARI TEORİK ÇERÇEVELERİ

Beyin göçü, uluslararası akademik ve ekonomik tartışmalarda önemli bir yer tutan bir konu olarak uzun yıllardır araştırmalara konu olmaktadır. Beyin göçü araştırmaları, hem gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma süreçleri hem de gelişmiş ülkelerin inovasyon politikaları açısından geniş bir perspektifte ele alınmaktadır. Bu bölümde, beyin göçüne yönelik akademik çalışmaları inceleyerek, farklı teorik yaklaşımların ve yöntemlerin nasıl şekillendiği ele alınmıştır.

Literatürde beyin göçü üzerine yapılan çalışmalar genel olarak dört ana eksen etrafında şekillenmektedir: ekonomik ve beşerî sermaye perspektifi, göç sistemleri ve politik ekonomi çerçevesi, beyin göçünün sosyo-kültürel ve akademik etkileri ve ülkeler arası karşılaştırmalı analizler. Bu çerçevede, literatürde beyin göçü üzerine yapılmış en önemli çalışmaları ele alarak birbirleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

Ekonomik ve beşerî sermaye perspektifinde beyin göçü

Göç, bireylerin sosyal, ekonomik, politik ya da kültürel nedenlerle yaşadıkları yerden başka bir coğrafyaya geçici veya kalıcı olarak yer değiştirmeleri sürecidir. Bu olgu, tarih boyunca savaşlar, doğal afetler, ekonomik krizler ya da daha iyi yaşam koşullarına erişim arzusu gibi çeşitli nedenlerle gerçekleşmiştir. Modern dönemde ise uluslararası göç, yalnızca bireylerin yaşam standartlarını iyileştirme arayışıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda küresel işgücü piyasalarının şekillenmesi, bilimsel üretimin yayılımı ve sosyo-politik düzenin yeniden yapılanması süreçlerinde de etkili bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Castles & Miller, 2009).

Bu bağlamda, beşerî sermaye kavramı göç çalışmalarında temel bir açıklayıcı çerçeve sunmaktadır. Beşerî sermaye, bireylerin bilgi, beceri, deneyim ve eğitim düzeylerini kapsayan ve ekonomik üretkenliğe katkı sağlayan niteliksel özelliklerini ifade eder. 1960’lı yıllarda Theodore W. Schultz ve Gary Becker gibi iktisatçılar tarafından geliştirilen bu kavram, bireyin kendine yaptığı eğitim, sağlık ve mesleki gelişim yatırımlarının hem bireysel refah hem de toplumsal kalkınma üzerinde doğrudan etkili olduğu varsayımıyla şekillenmiştir.

Beyin göçü bağlamında değerlendirildiğinde, beşerî sermaye hem bireysel düzeyde fırsat eşitliği arayışını hem de yapısal düzeyde kalkınma stratejilerini etkileyen çok boyutlu bir kavram olarak öne çıkar. Göç veren ülkelerde nitelikli iş gücünün kaybı, ekonomik büyüme ve bilimsel üretkenlik açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilirken, göç alan ülkeler bu bireyleri entegre ederek bilgi üretimini hızlandırmakta ve rekabet avantajı elde etmektedir. Böylece, beyin göçü süreci yalnızca bireylerin değil, aynı zamanda devletlerin stratejik kaynak

yönetimini de doğrudan etkileyen bir toplumsal dinamik haline gelmektedir (Becker, 1993; Schultz, 1961).

Beyin göçünü açıklayan en yaygın teorik yaklaşımlardan biri beşerî sermaye teorisidir. Bu teoriye göre, bireyler daha iyi ekonomik fırsatlar elde edebilmek ve kariyerlerini geliştirmek amacıyla göç etmektedirler (Schultz, 1961). Özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere göç eden akademisyenler ve profesyoneller, daha yüksek maaş, daha iyi çalışma koşulları ve daha fazla araştırma bütçesi gibi ekonomik faktörlerle göç etmektedirler (Bhagwati, 1972).

Örneğin, Tansel ve Güngör (2004) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’den yurt dışına giden akademisyenlerin çoğunun düşük maaşlar ve yetersiz araştırma fonları nedeniyle göç ettikleri tespit edilmiştir. Benzer şekilde, OECD (2022) raporlarına göre, Avrupa’dan ABD’ye göç eden akademisyenlerin büyük bir kısmı, akademik kariyerlerinde ilerlemek ve daha fazla bilimsel fon elde etmek amacıyla göç etmektedir. Ancak, Docquier ve Rapoport (2006) gibi araştırmacılar, beşerî sermaye perspektifinin bazı eksikliklerine dikkat çekmektedir. Bu teori, beyin göçünü yalnızca ekonomik faktörlere dayandırmakta ve bireylerin akademik özgürlük, yaşam kalitesi ve politik istikrar gibi faktörleri de göz önünde bulundurduğunu göz ardı etmektedir. Bu çerçevede, ekonomik perspektifin yanı sıra, göç sistemleri ve politik ekonomi çerçevesinden yapılan çalışmalar da beyin göçünü daha geniş bir perspektifte ele almaktadır.

Göç sistemleri ve politik ekonomi çerçevesinde beyin göçü

Beyin göçü araştırmaları, yalnızca bireylerin ekonomik motivasyonlarına odaklanmak yerine, küresel ekonomik sistemlerin ve devlet politikalarının nasıl şekillendiğini de ele almaktadır. Göç sistemleri teorisi, bireylerin göç kararlarını yalnızca ekonomik getirilere dayandırmak yerine, devletler arası ilişkiler, göç politikaları ve küresel iş gücü piyasalarının etkileşimi bağlamında değerlendirmektedir (Massey ve ark., 1993).

Örneğin, Kerr ve ark., (2015) tarafından yapılan çalışmada, ABD’nin H1-B vizesi programının beyin göçünü nasıl teşvik ettiği analiz edilmiştir. Bu çalışmada, ABD’nin nitelikli göçmenleri çekmek için geliştirdiği politikaların, Avrupa ve Türkiye’den beyin göçünü hızlandırdığı vurgulanmaktadır. Benzer şekilde, Altbach (2015) çalışmasında, akademik özgürlüğün ve bilimsel fonların eşitsiz dağılımının beyin göçü üzerindeki etkilerini incelemiş ve ABD’nin bilimsel üretimdeki liderliğini büyük ölçüde uluslararası akademisyenlere borçlu olduğunu ifade etmiştir.

Göç sistemleri teorisine göre, beyin göçü yalnızca bireysel bir karar süreci değil, aynı zamanda küresel iş gücü piyasalarının bir sonucudur. Bu çerçevede, devletlerin uyguladığı göç politikaları, uluslararası burs programları ve akademik değişim projeleri, nitelikli iş gücünün hareketliliğini doğrudan etkilemektedir (OECD, 2022). Bu bağlamda, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçü, küresel göç sistemleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, akademik rekabet, bilimsel iş birlikleri ve uluslararası kariyer fırsatlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Beyin göçünün sosyo-kültürel ve akademik etkileri

Beyin göçü, yalnızca ekonomik veya politik bir süreç olarak değil, aynı zamanda sosyo-kültürel ve akademik etkileri olan bir olgudur. Göç eden akademisyenler ve bilim insanları, yeni kültürel ortamlara uyum sağlamak, akademik iş birlikleri kurmak ve yeni bilimsel paradigmalar geliştirmek durumundadır. Örneğin, Grigolo ve ark. (2010) çalışmasında, Avrupa’dan ABD’ye göç eden akademisyenlerin yenilikçi bilimsel çalışmalar yapma ve uluslararası projelere katılma motivasyonlarının oldukça yüksek olduğunu göstermiştir.

Ancak, bazı araştırmalar, beyin göçünün sosyo-kültürel açıdan bazı olumsuz etkileri olabileceğini de vurgulamaktadır. Örneğin, Türkiye’den ABD’ye göç eden akademisyenler üzerinde yapılan araştırmalarda, birçok kişinin kültürel uyum sorunları yaşadığı ve göç ettikleri ülkede akademik aidiyet hissini tam olarak geliştiremedikleri tespit edilmiştir (TÜİK, 2024). Bu noktada, tersine beyin göçü politikalarının geliştirilmesi ve göç eden akademisyenlerin ülkeleriyle akademik bağlarını sürdürmelerini teşvik eden programların oluşturulması önem arz etmektedir.

Teorik yaklaşımların karşılaştırılması: benzerlikler, farklılıklar ve eleştirel değerlendirme

Literatürde beyin göçünü farklı ülkeler arasında karşılaştırmalı olarak inceleyen araştırmalar önemli bir yer tutmaktadır. Carrington ve Detragiache (1998) çalışmasında, beyin göçünün en fazla yaşandığı ülkeler arasındaki ekonomik farklılıkları analiz etmiştir. OECD (2022) raporları, Avrupa ülkeleri arasında beyin göçü hareketlerinin ABD ile kıyaslandığında farklı dinamiklere sahip olduğunu göstermektedir. Kaya (2019) araştırmasında, Türkiye’nin beyin göçü açısından hem kaynak ülke hem de transit ülke olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmalardan hareketle, beyin göçü üzerine yapılan akademik araştırmaların farklı perspektiflerden ele alındığı görülmektedir.

Beyin göçüne ilişkin teorik yaklaşımlar, olgunun çok boyutlu yapısını açıklamada önemli katkılar sunmakla birlikte, her biri farklı yönleri merkeze alarak çeşitli sınırlılıklar da barındırmaktadır. Beşerî sermaye teorisi, bireylerin ekonomik getirilerini maksimize etme

eğilimine odaklanırken, göç sistemleri teorisi bu bireysel kararları küresel yapılar ve devletler arası ilişkiler bağlamında konumlandırır. Bu iki yaklaşım arasındaki temel fark, mikro düzeydeki bireysel motivasyonlar ile makro düzeydeki yapısal dinamiklerin açıklanma biçiminden kaynaklanmaktadır.

Beşerî sermaye yaklaşımı, ekonomik fırsatlar ve kariyer gelişimi gibi ölçülebilir unsurlar üzerinden göç kararlarını anlamaya çalışır. Bu yaklaşımın gücü, özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelen akademisyenlerin göç motivasyonlarını açıklamada yüksek açıklayıcılığa sahip olmasıdır. Ancak bu teori, bireylerin kararlarını etkileyen kültürel, siyasal ve kimlik temelli unsurları dışarda bıraktığı için, tek başına yeterli bir açıklama sunmamaktadır.

Öte yandan, göç sistemleri teorisi, küresel iş gücü piyasalarının yapısal özelliklerini ve bu yapılarla bireylerin ilişkisini göz önünde bulundurarak daha bütüncül bir çerçeve sunar. Özellikle diaspora ağları, uluslararası akademik iş birlikleri ve göç politikalarının etkisini analiz etmek için güçlü bir teorik temel sunar. Ancak bu yaklaşımın zayıf yönü, bireylerin öznel deneyimlerini ve kişisel motivasyonlarını ikincil plana atmasıdır.

Sosyo-kültürel yaklaşımlar, göçün birey üzerindeki psikolojik ve toplumsal etkilerini ele alarak önemli bir boşluğu doldurur. Bu teorik yönelimler, göç sürecinin yalnızca ekonomik ve yapısal değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet, akademik adaptasyon ve toplumsal cinsiyet gibi daha derin ve kişisel boyutları olduğunu da ortaya koyar. Ancak bu yaklaşım, genel eğilimleri yakalamakta zorlanabilir ve bulgular genellikle bağlamsaldır.

Sonuç olarak, beyin göçünü açıklamak için kullanılan teorik çerçeveler, farklı düzeylerde farklı boyutlara odaklanmakta ve bu yönüyle birbirini tamamlamaktadır. Literatürün daha bütüncül hale gelebilmesi için bu yaklaşımların karşılaştırmalı olarak bir arada kullanılması, özellikle Avrupa ve Türkiye gibi farklı bağlamlardan gelen beyin göçü örneklerinde oldukça yararlı olacaktır. Çok düzeyli teorik analizler hem bireylerin kişisel kararlarını hem de göçün küresel sistem içindeki işlevini daha net anlamamıza katkı sağlayacaktır. Bir sonraki bölümde, Avrupa ve Türkiye'den ABD'ye gerçekleşen beyin göçünün karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

AVRUPA'DAN ABD'YE BEYİN GÖÇÜ: LİTERATÜR İNCELEMESİ VE ELEŞTİREL ANALİZ

Avrupa'dan ABD'ye beyin göçü, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız kazanan ve akademik, ekonomik ve inovasyon süreçlerini doğrudan etkileyen önemli bir olgu hâline gelmiştir. Avrupa ülkeleri bilimsel altyapı ve eğitim kalitesi açısından güçlü bir geçmişe sahip olsalar da ABD'nin sunduğu geniş araştırma fonları, akademik özgürlükler ve kariyer

olanakları, Avrupalı akademisyenler ve yüksek nitelikli profesyoneller için önemli bir çekim merkezi yaratmaktadır (Docquier & Rapoport, 2006).

Bu göç hareketliliği, özellikle STEM (bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik) alanlarında yoğunlaşırken, Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi ülkelerden ABD'ye yönelen akademik beyin göçü üzerine yapılan çalışmalar, bu sürecin nedenlerini, etkilerini ve sonuçlarını farklı boyutlarda ele almaktadır. OECD (2022) tarafından yayımlanan raporda, ABD'ye göç eden Avrupalı akademisyenlerin en önemli motivasyonlarının yüksek maaşlar, gelişmiş laboratuvar imkânları ve akademik iş birlikleri olduğu belirtilmektedir.

Avrupa'dan ABD'ye beyin göçü çalışmalarının ortak noktaları ve farklılıkları

Literatürde Avrupa'dan ABD'ye beyin göçü üzerine yapılan çalışmalar, genellikle ekonomik ve akademik faktörlere odaklanmaktadır. Çeşitli araştırmalar, ABD'ye yönelen Avrupalı akademisyenlerin bilimsel üretkenliklerinin arttığını ve kariyer gelişimlerinin hızlandığını ortaya koymaktadır. Franzoni ve arkadaşları (2012), ABD'de çalışan Avrupalı akademisyenlerin yayımladıkları makalelerin etki faktörlerinin daha yüksek olduğunu ve uluslararası iş birliklerini daha yoğun bir şekilde gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Benzer şekilde, Gibson ve McKenzie (2011), ABD'ye göç eden akademisyenlerin Avrupa'da kalan meslektaşlarına kıyasla daha fazla araştırma fonuna erişebildiğini ve akademik yükselme süreçlerinde daha avantajlı konumda olduklarını belirtmektedir. Ancak, Avrupa'dan ABD'ye beyin göçü üzerine yapılan çalışmalar arasında farklı perspektifler bulunmaktadır. Bir grup araştırma, bu hareketliliği bilimsel kalkınmaya katkı sağlayan bir bilgi dolaşımı olarak değerlendirirken, diğer çalışmalar Avrupa'nın yüksek nitelikli iş gücü kaybı yaşadığına dikkat çekmektedir. Örneğin, Tremblay (2005), Avrupa'nın akademik beyin göçünü engellemek amacıyla çeşitli teşvik programları geliştirdiğini, ancak ABD'nin sunduğu avantajların bu çabaları etkisiz bıraktığını savunmaktadır. Öte yandan, Docquier ve Rapoport (2012), küresel bilimsel iş birliklerinin artırılması ve diasporalar aracılığıyla bilgi transferinin desteklenmesi durumunda, beyin göçünün Avrupa için uzun vadeli bir kayıptan çok bir fırsata dönüşebileceğini öne sürmektedir.

Tablo 1. Avrupa’dan ABD’ye beyin göçü çalışmalarının ortak noktaları

Ortak Noktalar	Bulgular
Ekonomik ve akademik motivasyonlar	ABD’ye göç eden akademisyenlerin motivasyonları çoğunlukla daha iyi akademik ve ekonomik koşullara dayanmaktadır.
Akademik üretkenlik ve iş birlikleri	ABD’deki Avrupalı akademisyenlerin daha yüksek etki faktörlü yayınlar ürettikleri ve uluslararası iş birliklerine daha fazla katıldıkları görülmektedir.
Farklı yaklaşımlar (bilgi dolaşımı vs. nitelikli iş gücü kaybı)	Beyin göçü bilgi dolaşımı olarak da değerlendirilmekte, ancak bu durum Avrupa için aynı zamanda nitelikli iş gücü kaybı anlamına da gelmektedir.
Politikalar ve programlar (Avrupa vs. ABD)	ABD’nin sunduğu avantajlar Avrupa’daki burs ve programlardan daha cazip görünmektedir.
Kültürel adaptasyon ve sosyal entegrasyon	Göç eden bireyler, akademik sistemde memnun olsalar da kültürel adaptasyonda zorluklar yaşamaktadır.
Toplumsal cinsiyet dinamikleri	Kadın akademisyenlerin göç deneyimlerine dair çalışmalar sınırlıdır; toplumsal cinsiyetin etkisi yeterince analiz edilmemiştir.
Bireysel deneyimlerin eksikliği	Mevcut literatürde bireylerin deneyimlerine, sosyal ağlara ve aidiyet hislerine dair yeterli derinlikte analiz bulunmamaktadır.
Geri dönüş politikalarının etkinliği	Avrupa ülkeleri tersine beyin göçünü teşvik eden politikalar geliştirmiştir, ancak bu politikaların uzun vadeli etkileri yeterince incelenmemiştir.

Bu bağlamda, Avrupa ülkelerinin beyin göçüne karşı geliştirdiği politikalar farklılık göstermektedir. Avrupa Birliği, akademisyenleri kıtada tutabilmek adına Marie Curie Burs Programı ve Horizon 2020 gibi projeleri devreye almıştır (European Commission, 2022). Ancak, bu programların ABD’nin sunduğu fırsatlarla ne derece rekabet edebildiği tartışmalıdır. Örneğin, Mahroum (2000), Avrupa’da akademisyenlerin karşılaştığı bürokratik engellerin ve akademik özgürlük konusundaki sınırlamaların ABD’ye yönelimi hızlandırdığını belirtmektedir.

Avrupa’dan ABD’ye beyin göçü üzerine literatürün eleştirel değerlendirmesi

Mevcut literatür, Avrupa’dan ABD’ye beyin göçünü büyük ölçüde ekonomik ve akademik motivasyonlar üzerinden ele almakta, ancak bireysel deneyimler, sosyal dinamikler ve kültürel adaptasyon süreçleri hakkında yeterli derinlikte çalışmalar sunmamaktadır.

Beyin göçü, yalnızca maddi kazanç ya da akademik yükselme beklentisiyle gerçekleşen bir süreç değildir. Göç eden bireylerin ABD’de nasıl konumlandıkları, akademik ağlar ile nasıl etkileşimde bulundukları ve toplumsal aidiyet hisleri gibi konular literatürde yeterince işlenmemiştir. Mahroum (2000), göç eden akademisyenlerin kariyerlerinden genel olarak memnun olduklarını ancak kültürel adaptasyon sürecinde bazı zorluklarla karşılaştıklarını belirtmektedir. Bu bağlamda, dil bariyerleri, akademik çalışma kültürlerindeki farklılıklar ve

sosyal entegrasyon süreçleri gibi unsurlar, Avrupa’dan ABD’ye beyin göçü çalışmalarında daha fazla ele alınmalıdır.

Öte yandan, Avrupa’nın beyin göçünü tersine çevirmek için uyguladığı politikaların etkinliği konusunda daha fazla ampirik araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkeler, yetenek kaybını önlemek için çeşitli teşvik programları geliştirmiş olsa da bu programların uzun vadeli sonuçlarına dair somut veriler henüz yeterince incelenmemiştir. Tremblay (2005) ve European Commission (2022) gibi çalışmalar, bu teşviklerin kısmi başarı sağladığını ancak ABD’nin akademik çekim gücünün hâlâ baskın olduğunu ortaya koymaktadır.

Kadın akademisyenler ve profesyonellerin Avrupa’dan ABD’ye beyin göçü süreçlerine yönelik araştırmalar da yetersizdir. Göç sürecinde toplumsal cinsiyet faktörlerinin nasıl devreye girdiği, kadın akademisyenlerin ne tür fırsatlarla karşılaştıkları ya da hangi engellerle mücadele ettikleri konularında literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Ackers & Gill, 2008). Avrupa’dan ABD’ye göç eden kadın akademisyenlerin, akademik özgürlük ve yükselme süreçlerinde erkek meslektaşlarına kıyasla nasıl bir konumda olduklarına dair daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Son olarak, Avrupa’dan ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan mevcut çalışmaların çoğunlukla ekonomik ve akademik fırsatlara odaklandığı, ancak bireysel ve sosyal boyutları göz ardı ettiği görülmektedir. Gelecekteki araştırmaların, göç süreçlerinin yalnızca maddi ve akademik yönleriyle sınırlı kalmaması, aynı zamanda kültürel, sosyal ve bireysel dinamikleri de içermesi gerekmektedir. Böylece, Avrupa ülkeleri beyin göçünü daha iyi yönetebilir ve akademisyenlerin hem göç süreçlerinde hem de geri dönüş aşamalarında karşılaştıkları yapısal engeller daha net bir şekilde anlaşılabilir.

TÜRKİYE’DEN ABD’YE BEYİN GÖÇÜ: LİTERATÜR İNCELEMESİ VE ELEŞTİREL ANALİZ

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü, özellikle 1960’lardan itibaren ivme kazanmış ve son yıllarda daha da hızlanmıştır. Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan akademik çalışmaların büyük bir kısmı, göçün nedenlerini, etkilerini ve Türkiye için ortaya çıkardığı sonuçları incelemektedir (Tansel & Güngör, 2004).

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan akademik çalışmalar, genellikle ekonomik, politik, akademik ve sosyokültürel faktörler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bölümde, Türkiye’den ABD’ye beyin göçünü inceleyen araştırmaların temel bulguları analiz

edilerek, hangi faktörlerin öne çıktığı değerlendirilecek ve bu çalışmaların metodolojileri, argümanları ve sonuçları karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan akademik çalışmalar

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü konusunda yapılan akademik çalışmaların büyük çoğunluğu ekonomik fırsatlar, akademik gelişim ve siyasal faktörlere odaklanmaktadır. Kösemen’in (1968) çalışmaları, Türkiye’de bilim insanlarının ve mühendislerin göç etme nedenlerini ele almış, ayrıca uluslararası göç politikalarının nasıl şekillendiğini tartışmıştır (Kösemen için: akt. Elveren & Toksöz, 2018). Taylor ve arkadaşları (1968) ise Türkiye’den beyin göçünü inceleyen ilk niceliksel araştırmalardan birini yaparak, akademik ve ekonomik koşulların göç üzerindeki etkilerini istatistiksel yöntemlerle analiz etmiştir. Türkiye’den beyin göçü konusundaki öncü çalışmalardan biri, Oğuzkan (1971, 1975, 1976) tarafından yapılan araştırmalardır. Bu çalışmalarda Türkiye’den özellikle doktoralı bireylerin yurt dışına göç eğilimleri ele alınmış ve bu eğilimlerin temel nedenleri ekonomik fırsatlar, akademik gelişim olanakları ve araştırma fonlarının yetersizliği olarak belirlenmiştir.

Beyin göçüyle ilgili diğer çalışmalar, akademik özgürlüğün ve araştırma fonlarının yetersizliğinin göç kararlarında belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Tansel ve Güngör (2004), Türkiye’den ABD’ye göç eden akademisyenlerin büyük çoğunluğunun, araştırma yapma olanaklarının kısıtlı olması ve akademik ortamın yeterince destekleyici olmaması nedeniyle bu kararı verdiğini belirtmektedir. Türkiye’de akademisyenlerin düşük maaşlarla çalışmak zorunda kalmaları ve uluslararası fonlara erişimde zorluk yaşamaları, özellikle genç akademisyenler arasında yurtdışına gitme eğilimini artırmaktadır. Bu durum, akademik beyin göçünün yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda bilimsel üretkenlik açısından da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ancak, ekonomik ve akademik faktörlerin yanı sıra, bireylerin ulusötesi kimlik kazanma ve çifte vatandaşlık stratejileri gibi unsurlar da göç kararlarında etkili olmaktadır. Balta ve Altan-Olcay (2020), Amerikan vatandaşlığı ve pasaportunun Türkiye’de sağladığı ayrıcalıklar üzerinden ulusötesi hareketliliği ele almış ve bu statünün yalnızca ekonomik nedenlerle değil, bireysel güvenlik, hareket özgürlüğü ve küresel bağlantılar açısından da önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu ortaya koymuştur.

Öte yandan, akademik beyin göçünün toplumsal cinsiyet boyutuna odaklanan araştırmalar da önemli veriler sunmaktadır. Elveren ve Toksöz (2018), Türkiye’den yurtdışına göç eden kadın akademisyenlerin, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle yurtdışında daha iyi akademik koşullara sahip olmayı umduklarını ve bu nedenle göç etmeyi tercih ettiklerini

ileri sürmektedir. Kadın akademisyenlerin yurtdışında daha fazla akademik özgürlük ve eşitlikçi çalışma ortamı bulduklarını gösteren bu araştırmalar, beyin göçünün yalnızca ekonomik faktörlerle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Bu noktada Balta ve Altan-Olcay’ın (2020) çalışması, kadın akademisyenlerin ve profesyonellerin ulusötesi vatandaşlık olanaklarını değerlendirme biçimlerine de ışık tutmaktadır. ABD vatandaşlığı ve çifte vatandaşlık statüsü, özellikle akademik alanda ilerlemek isteyen kadınlar için, yalnızca kariyer fırsatlarını değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı daha fazla özgürlük alanı yaratma imkânı da sunmaktadır.

Güngör (2003), Türkiye’deki ekonomik krizlerin beyin göçü üzerinde doğrudan etkili olup olmadığını incelediği çalışmasında, krizlerin doğrudan bir beyin göçü sebebi olmadığını, ancak akademik özgürlük ve bilim politikalarındaki eksikliklerin uzun vadede göçü teşvik ettiğini göstermiştir. Türkiye’den ABD’ye giden yüksek eğitimli bireylerin büyük bir kısmının daha iyi maaş, araştırma olanakları ve akademik özgürlük gibi nedenlerle göç ettiğini vurgulamıştır. Elveren ve Toksöz (2018) tarafından yapılan araştırmalar, Türkiye’den ABD’ye ve Avrupa’ya göç eden bireylerin çoğunlukla yüksek lisans ve doktora derecesine sahip olduğunu göstermektedir. Türkiye, Çin ve Hindistan gibi ülkelerle birlikte ABD’ye en çok lisansüstü öğrenci gönderen ülkeler arasındadır. Çalışma, ekonomik faktörlerin yanı sıra akademik özgürlüğün sınırlı olmasının da göç kararlarında etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede, ulusötesi vatandaşlık perspektifinden yapılan analizler, bireylerin yalnızca akademik değil, aynı zamanda statü ve küresel hareketlilik açısından da göç kararlarını şekillendirdiğini göstermektedir (Balta & Altan-Olcay, 2020).

Diğer yandan, Şenay Gökbayrak (2006), mühendisler üzerinden yürüttüğü çalışmasında Türkiye’den ABD’ye beyin göçünün, sadece akademik kadrolarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda özel sektör ve araştırma-geliştirme (Ar-Ge) alanlarında da ciddi boyutlara ulaştığını belirtmiştir. Bu çalışmada, ABD’deki Türk mühendislerin büyük bir kısmının yüksek maaş ve kariyer gelişim fırsatları nedeniyle Türkiye’ye geri dönmeyi düşünmediği vurgulanmaktadır.

Beyin göçü yalnızca bireysel kararlar çerçevesinde değil, küresel iş gücü piyasasının dinamikleriyle de şekillenmektedir. Kurtuluş (1988), gelişmiş ülkelerin beyin göçünü stratejik bir kalkınma aracı olarak kullanmalarına dikkat çekerek, Türkiye’nin bu rekabet içerisinde nasıl bir konumda olduğunu analiz etmiştir. Kurtuluş (1999), ABD’ye göç eden Türk akademisyenler ve araştırmacılar üzerine yaptığı çalışmada, bilimsel üretkenliğin ve inovasyon olanaklarının

ABD’de daha cazip olduğunu ve geri dönüş için bilimsel altyapının güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

Benzer şekilde, Eyüp Esen (2014), ABD’de doktora yapan Türk akademisyenlerin geri dönme ya da ABD’de kalma kararlarını analiz etmiş ve bu süreçte akademik kariyer fırsatlarının belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Elveren ve Toksöz (2018) tarafından yapılan çalışmalar ise beyin göçünün toplumsal cinsiyet boyutuna da değinerek, kadın akademisyenlerin ve profesyonellerin göç süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları detaylandırmıştır. Türkiye’den ABD’ye giden kadın akademisyenlerin büyük bir kısmının, cam tavan sendromu ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle ABD’de daha fazla fırsat buldukları ortaya konmuştur.

Türkiye’den ABD’ye yönelik hekim göçü de son yıllarda önemli bir artış göstermiştir. Türk Tabipleri Birliği (TTB) verilerine göre, yurt dışında çalışmak amacıyla “İyi Hal Belgesi” talep eden hekim sayısı 2023 yılında %60 oranında artarak 3.025’e ulaşmıştır.

Bu göçün temel nedenleri arasında daha iyi çalışma koşulları, yüksek maaşlar ve mesleki bağımsızlık gibi faktörler bulunmaktadır. Aydan (2023) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye’deki hekimlerin yoğun iş yükü, uzun çalışma saatleri, yetersiz ücretler ve kariyer imkanlarının kısıtlılığı gibi çalışma koşullarının, hekimleri yurt dışına göçe yönlendiren başlıca etkenler olduğu belirtilmiştir.

Beyin göçü olgusunun tartışıldığı her dönemde olduğu gibi, tersine beyin göçü de gündemde yerini korumaktadır. Esen’in araştırmasında (2014) tersine beyin göçü politikalarının genellikle yetersiz kaldığı ve Türkiye’de bilim insanlarını geri döndürmeye yönelik teşviklerin sınırlı olduğu vurgulanmıştır. Benzer şekilde, Tanrısevdi ve ark. (2019) çalışmasında, beyin göçünü beyin gücü mü yoksa beyin kaybı mı olarak değerlendirmek gerektiğini sorgulamış ve tersine göç politikalarının Türkiye’deki etkisini incelemiştir. Bu çalışma Türkiye’den ABD’ye beyin göçü sürecinde akademisyenlerin ve uzmanların deneyimlerini nitel analiz yöntemiyle ele alarak, göç kararlarının sadece ekonomik değil, aynı zamanda akademik ve sosyal nedenlerle şekillendiğini göstermiştir. Göçmen akademisyenlerin Türkiye’de akademik özgürlüğün sınırlı olduğunu düşündüklerini ve ABD’de daha üretken olduklarını vurgulanmaktadır.

Ceylan (2021) Türkiye’de beyin göçü tartışmalarının nasıl siyasallaştığını ve bu tartışmaların farklı siyasal partiler tarafından nasıl ele alındığını incelemiştir. Türkiye’den beyin göçü tartışmalarının siyasallaşma gerekçelerini analiz etmiş ve göç eden akademisyenlerin

sadece bireysel kariyer kaygılarıyla değil, aynı zamanda politik atmosfer nedeniyle de ABD’ye yöneldiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, bireylerin yalnızca akademik veya siyasi sebeplerle değil, aynı zamanda toplumsal faktörler doğrultusunda da göç ettikleri görülmektedir. Nitekim, Yiğittürk Ekiyor’un (2019) çalışması, ABD’de yaşayan Türk topluluğunun sosyoekonomik entegrasyonunu inceleyerek, beyin göçü sürecinin yalnızca akademik bir mesele olmadığını, aynı zamanda kültürel ve sosyal faktörlerin de önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Yukarıda detaylı olarak ele alınan çalışmalar doğrultusunda, Türkiye’den ABD’ye beyin göçü literatürünün temel eğilimlerini ve öne çıkan temalarını sistematik biçimde özetleyen karşılaştırmalı tablo aşağıda sunulmuştur. Bu tablo, alandaki akademik üretimin genel bir haritasını çıkarmaya yardımcı olmakta ve literatürdeki tematik yoğunlukları görünür kılmaktadır.

Tablo 2. Türkiye’den ABD’ye beyin göçü literatürü

Çalışmalar	Ana Tema	Yöntem	Temel Bulgular / Katkı
Kösemen (1968)	İlk kuşak beyin göçü, mühendis ve bilim insanlarının göçü	Betimleyici tarihsel analiz	Göç nedenleri ve uluslararası politikaların etkisi
Taylor ve ark. (1968)	Akademik ve ekonomik koşullar	Nicel analiz	İstatistiksel olarak göçün ekonomik/akademik temelleri
Oğuzkan (1971-1976)	Doktoralı bireylerin göçü	Alan araştırması	Akademik fırsat eksikliği ve fon yetersizliği
Tansel & Güngör (2004)	Araştırma olanakları, akademik teşvik	Anket, istatistiksel analiz	Genç akademisyenlerin dışı göçünde akademik koşullar belirleyici
Balta & Altan-Olcay (2020)	Ulusötesi vatandaşlık, kimlik	Niteliksel analiz	ABD vatandaşlığı ve hareket özgürlüğü motivasyonu
Elveren & Toksöz (2018)	Toplumsal cinsiyet ve akademik eşitsizlik	Vaka analizi / Nitel yöntem	Kadın akademisyenler için özgürlük ve eşitlik arayışı
Güngör (2003)	Ekonomik kriz ve beyin göçü	Ekonometrik analiz	Kriz değil, bilim politikası eksikliği göçü etkiliyor
Şenay Gökbayrak (2006)	Mühendislerin göçü	Saha araştırması	Ar-Ge ve özel sektörde kariyer fırsatları göçü motive ediyor
Kurtuluş (1988, 1999)	Kalkınma stratejisi olarak beyin göçü	Teorik çerçeve	ABD’nin bilim altyapısının cazibesi ve geri dönüş zorlukları
Esen (2014)	Geri dönüş eğilimleri	Görüşme / nicel analiz	Geri dönüş sınırlı, akademik fırsatlar belirleyici
Aydan (2023)	Hekim göçü	Saha temelli analiz	İyi hal belgesi artışı; maaş ve koşullar etkili
Tanrısevdi ve ark. (2019)	Beyin gücü vs. beyin kaybı	Nitel analiz	Göç kararı çok boyutlu, tersine göç politikaları yetersiz

Çalışmalar	Ana Tema	Yöntem	Temel Bulgular / Katkı
Ceylan (2021)	Beyin göçünün siyasallaşması	Eleştirel söylem analizi	Göç kararlarında politik atmosferin rolü
Yiğittürk Ekiyor (2019)	Sosyoekonomik entegrasyon	Niteliksel saha çalışması	Beyin göçü süreci sosyal ve kültürel boyutlar içeriyor

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü çalışmalarının ortaklıkları ve farklılıkları

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan çalışmalar arasında belirli ortak temalar öne çıkmaktadır. İlk olarak, ekonomik faktörler hemen hemen tüm çalışmalarda önemli bir unsur olarak vurgulanmaktadır. Türkiye’de akademik ve profesyonel maaşların düşük olması, ABD’ye göç eden bireylerin temel motivasyon kaynaklarından biridir (TÜİK, 2024). Akademik maaşlar ve araştırma fonları açısından ABD’nin Türkiye’ye kıyasla daha avantajlı olduğu belirtilmektedir (Güngör, 2003; Esen, 2014). Türkiye’de araştırma fonlarının yetersiz olması ve akademik yükselme süreçlerindeki belirsizlikler, akademisyenleri ABD’ye yönlendirmektedir.

İkinci olarak, akademik özgürlük konusu, Türkiye’den göç eden akademisyenler için kritik bir faktör olarak ele alınmaktadır (Tanrısevdi ve ark., 2019; Ceylan, 2021). Türkiye’de akademik baskının ve üniversitelerdeki yönetsel kontrolün artması, akademisyenleri ABD’ye yönelten önemli nedenlerden biri olarak gösterilmektedir.

Üçüncü olarak, siyasal istikrarsızlık ve politik baskılar, beyin göçü kararlarını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Türkiye’deki siyasi ortamın zaman zaman akademisyenler ve profesyoneller için belirsizlik yarattığı, dolayısıyla bireylerin daha güvenli ve istikrarlı ülkeleri tercih ettiği çeşitli araştırmalarda dile getirilmektedir (Ceylan, 2021; Toksöz & Elveren, 2018).

Çalışmalar arasında odak farklılıkları da bulunmaktadır. Gökbayrak (2006) çalışmasında, mühendislerin beyin göçü süreçlerini ele alırken, akademik alanın ötesinde özel sektördeki yetenekli bireylerin de Türkiye’den ABD’ye göç ettiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, beyin göçünün yalnızca akademik personelle sınırlı olmadığı ve yüksek nitelikli iş gücünü de kapsadığı görülmektedir. Elveren ve Toksöz (2018) ise, beyin göçünün cinsiyet perspektifinden yeterince ele alınmadığını vurgulayarak, kadın akademisyenlerin ABD’ye göç nedenlerini detaylandırmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan çalışmalarda öne çıkan ortak temalar ile literatürdeki boşluklar ve gelecekteki araştırma alanları aşağıdaki tabloda sistematik olarak özetlenmiştir.

Tablo 3. Türkiye’den ABD’ye beyin göçü literatürü: Bulgular ve eksiklikler

Konu Başlığı	Ortak Bulgular (Türkiye literatüründen örnekler)	Literatürdeki Eksiklikler ve Gelecek Araştırma Önerileri
Ekonomik Faktörler	Düşük maaşlar ve yetersiz araştırma fonları (Tansel & Güngör, 2004; Güngör, 2003; Esen, 2014; Oğuzkan, 1971-76)	Ekonomik faktörler dışındaki sosyal ve bireysel motivasyonların incelenmesi
Akademik Özgürlük	Akademik baskılar ve yönetsel kontrol nedeniyle göç eğilimi (Tanrısevdi ve ark., 2019; Ceylan, 2021; Güngör, 2003; Elveren & Toksöz, 2018)	ABD’deki akademik özgürlük deneyimlerinin bireysel hikâyelerle detaylandırılması
Siyasi Faktörler	Politik baskılar ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle göç (Ceylan, 2021; Toksöz & Elveren, 2018)	Siyasi faktörlerin göç sonrası adaptasyon ve entegrasyona etkisinin araştırılması
Akademik Dışı Sektörlerde Göç	Özel sektörde mühendis ve profesyonellerin göçü (Gökbayrak, 2006)	Akademik dışı sektörlerdeki nitelikli bireylerin göç deneyimlerinin incelenmesi
Toplumsal Cinsiyet Perspektifi	Kadın akademisyenlerin göç motivasyonları ve karşılaştıkları eşitsizlikler (Elveren & Toksöz, 2018; Balta & Altan-Olcay, 2020)	Kadın profesyonellerin ve akademisyenlerin göç süreçlerinin kapsamlı analiz edilmesi
Diaspora ve Ulusötesi İlişkiler	Diasporanın bilgi transferi ve akademik iş birliklerindeki rolü (Yiğittürk Ekiyor, 2019; Balta & Altan-Olcay, 2020)	Diaspora ağları ve çift yönlü bilgi transferinin sistematik analizi
Geri Dönüş Eğilimleri ve Politikaları	Geri dönüş politikalarının yetersizliği ve entegrasyon sorunları (Esen, 2014; Tanrısevdi ve ark., 2019; Tanyıldız ve ark., 2011; Kurtuluş, 1999)	Geri dönen akademisyenlerin deneyimleri ve etkin geri dönüş politikaları önerileri
Sosyal ve Kültürel Adaptasyon	Sosyal sermaye ve kültürel adaptasyon süreçlerine dair sınırlı inceleme (Yiğittürk Ekiyor, 2019; Balta & Altan-Olcay, 2020)	Göçmen akademisyenlerin sosyal ve kültürel uyum süreçlerinin derinlemesine analizi
Bireysel Göç Deneyimleri	Literatürde bireysel deneyimlerin genellikle nicel çalışmalarla sınırlı kalması (Tansel & Güngör, 2004; Esen, 2014)	Bireysel hikâyelerin, akademik aidiyet ve kimlik dönüşümlerinin detaylandırılması

Türkiye’den ABD’ye Beyin Göçü Üzerine Literatürün Eleştirel Değerlendirmesi

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan akademik çalışmaların büyük bir kısmı ekonomik ve akademik faktörler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak kültürel adaptasyon, diaspora etkileri ve sosyal sermaye gibi unsurların göç süreçlerindeki rolü yeterince kapsamlı bir şekilde ele alınmamaktadır. ABD’ye göç eden akademisyenlerin geri dönme eğilimleri, diaspora ağlarıyla ilişkileri ve çift yönlü bilgi transferi gibi konular daha fazla araştırmaya ihtiyaç duymaktadır. Özellikle, akademik diasporaların bilgi transferi üzerindeki rolü, uluslararası bilimsel iş birlikleri aracılığıyla incelenmekte ve göçmen akademisyenlerin ülkelerine nasıl katkı sunduğu araştırılmaktadır (Tansel & Güngör, 2004; Glänzel & Schubert, 2004). Bu bağlamda, ulusötesi kimliklerin ve diaspora topluluklarının beyin göçü üzerindeki etkisi önemli bir araştırma alanı olmaya devam etmektedir.

ABD’de yaşayan Türk akademisyenlerin akademik üretkenliği ve entegrasyon süreçleri üzerine yapılan çalışmalar, bu bireylerin ABD’deki akademik ve profesyonel fırsatlardan nasıl yararlandıklarını ortaya koymaktadır. Yiğittürk Ekiyor (2019), ABD’de yaşayan Türk

diasporasının toplumsal ağlarını ve bu ağların göç süreçleri üzerindeki etkisini analiz ederek, göçmenlerin akademik ve profesyonel çevrelerle kurdukları ilişkilerin entegrasyon süreçlerini nasıl şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Buna ek olarak, akademisyenlerin ABD’deki akademik kurumlarla kurdukları iş birliklerinin Türkiye’ye akademik ve bilimsel bilgi aktarımı sağladığı belirtilmektedir (Moguerou, 2005).

İlk olarak, beyin göçüne yönelik çalışmaların büyük çoğunluğu ekonomik ve akademik motivasyonlara odaklanırken, bireysel göç deneyimlerine, akademik aidiyet duygusuna ve göçmen akademisyenlerin ABD’de karşılaştıkları sosyal ve kültürel uyum süreçlerine yeterince yer verilmemektedir. Akademisyenlerin ve uzmanların ABD’de nasıl konumlandıkları, ne tür mesleki ağlar oluşturdıkları ve akademik sistemde nasıl ilerledikleri konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

İkinci olarak, Türkiye’nin beyin göçünü tersine çevirmeye yönelik politikalarının etkinliği konusunda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Geri dönüş yapan akademisyenlerin Türkiye’de karşılaştıkları zorluklar, akademik ortama yeniden entegrasyon süreçleri ve bilim politikalarının etkisi üzerine daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Mevcut literatürde, Türkiye’deki akademik yapının ve bilimsel araştırma imkânlarının, geri dönen akademisyenlerin beklentilerini karşılamadığı, bu durumun tersine göçü sınırlayan bir faktör olduğu belirtilmektedir (Tanyıldız ve ark., 2011).

Son olarak, kadın akademisyenler ve profesyonellerin beyin göçü süreçleri üzerine yapılan araştırmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden beyin göçünün nasıl şekillendiği, kadın akademisyenlerin ve profesyonellerin göç sürecinde karşılaştıkları fırsatlar ve zorluklar konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle kadın akademisyenlerin ABD’de daha fazla akademik özgürlük ve eşitlikçi çalışma ortamı bulduklarına dair bazı bulgular olsa da bu süreçlerin detaylı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’den ABD’ye beyin göçüne yönelik mevcut literatür, ağırlıklı olarak ekonomik ve akademik motivasyonlara odaklanmakta, ancak bireysel ve sosyal boyutları göz ardı etmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, beyin göçünün yalnızca maddi ve akademik yönleriyle sınırlı kalmaması, aynı zamanda kültürel, sosyal ve bireysel dinamikleri de içermesi gerekmektedir. Böylece, Türkiye’nin beyin göçü politikalarının daha etkin hale getirilmesi ve akademisyenlerin hem göç süreçlerinde hem de geri dönüşlerinde karşılaştıkları yapısal engellerin anlaşılması sağlanacaktır.

SONUÇ VE KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME

Beyin göçü, küresel düzeyde yüksek nitelikli bireylerin hareketliliğini şekillendiren dinamik bir süreç olarak hem bireylerin kariyer yollarını hem de ülkelerin ekonomik ve akademik yapısını doğrudan etkilemektedir. Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye yönelen beyin göçü üzerine yapılan akademik çalışmalar, bu göç hareketlerinin nedenleri, sonuçları ve uluslararası bilgi dolaşımı üzerindeki etkileri bağlamında çeşitli teorik ve metodolojik yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu çalışmada ele alınan literatür doğrultusunda, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçünün benzer ve farklı yönleri değerlendirilerek, gelecekteki araştırmalar için bazı öneriler sunulmaktadır.

Bu bağlamda, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçüne ilişkin literatürün temel benzerlikleri ve farklılıkları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablo, iki farklı bağlamda gerçekleşen göç dinamiklerini daha sistematik bir biçimde karşılaştırmalı olarak sunarak, değerlendirme sürecine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Tablo 4. Türkiye ve Avrupa’dan ABD’ye beyin göçü literatürünün karşılaştırmalı özeti

Kriterler	Türkiye’den ABD’ye Beyin Göçü	Avrupa’dan ABD’ye Beyin Göçü
Belirleyici Faktörler	Akademik özgürlük, araştırma fonlarına erişim, mesleki ilerleme	Daha yüksek maaş, gelişmiş laboratuvarlar, uluslararası iş birlikleri
Göç Motivasyonları	Siyasal ve yapısal baskılar, akademik sistemdeki tikanıklıklar	Bilimsel ilerleme imkânları, ABD ile akademik etkileşimlerin cazibesi
Kaynak Ülke Akademik Yapısı	Yapısal sorunlar, sınırlı uluslararası bağlantılar, politik müdahaleler	AB çerçevesinde güçlü fon mekanizmaları ve araştırma iş birlikleri
Göç Sürecindeki Zorluklar	Entegrasyon sorunları, akademik ağlara erişimde güçlük	Kültürel adaptasyon dışında nispeten daha az yapısal zorluk
Diaspora ve Ulusötesi Kimlik	Diaspora ağırları önemli; ulusötesi kimlikler hem ABD hem Türkiye ile bağlılık	Diaspora etkisi mevcut; ancak göç edenler daha entegre ve geri dönüş daha nadir
Toplumsal Cinsiyet Perspektifi	Kadın akademisyenler için cam tavan, ayrımcılık ve eşitsizlikler vurgulanmakta	Kadın akademisyenlerin deneyimleri incelenmekte; ancak literatürde daha sınırlı
Araştırma Yöntemleri	Ağırlıklı olarak nicel; bireysel deneyimlere odaklanan nitel çalışmalar yetersiz	Nicel çalışmalar yaygın; niteliksel araştırmalar daha fazla entegre edilmekte
Geri Dönüş ve Tersine Göç	Geri dönüş zorlayıcı; araştırma ortamı, teşvik yetersizlikleri	Geri dönüş çoğunlukla gönüllü değil; Avrupa’da araştırma ortamı cazibesini koruyor
Politika ve Kurumsal Yönelimler	Politika eksikliği, tersine beyin göçüne dair somut programların yetersizliği	Horizon Europe, ERC gibi etkili programlarla yetenekleri kıtada tutma çabası
Literatürdeki Boşluklar	Ulusötesi vatandaşlık, kimlik dönüşümleri ve toplumsal cinsiyet eksik ele alınmakta	Küresel bilgi transferi ve diaspora politikaları bağlamında daha çok katkı var

Öncelikle, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçü arasındaki temel ortak nokta, ekonomik ve akademik faktörlerin belirleyici olmasıdır. Avrupa ülkelerinden ABD’ye göç eden akademisyenler ve yüksek nitelikli profesyoneller, genellikle daha iyi maaş, geniş araştırma fonları, gelişmiş laboratuvar altyapıları ve uluslararası akademik iş birlikleri gibi fırsatlar nedeniyle bu kararı almaktadır (OECD, 2022). Benzer şekilde, Türkiye’den ABD’ye yönelen akademisyenler ve uzmanlar da akademik özgürlük, araştırma fonlarına erişim ve mesleki ilerleme olanaklarını göç kararlarında belirleyici faktörler olarak görmektedir (Tansel & Güngör, 2004). Her iki göç hareketi de ABD’nin inovasyon kapasitesi ve bilim politikaları çerçevesinde değerlendirilmekte ve bilgi ekonomisine olan katkıları vurgulanmaktadır.

Ancak, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçü arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinden gelen akademisyenler ve profesyoneller, genellikle ABD ile daha entegre bir bilimsel ve ekonomik sistemden gelmektedirler. Avrupa Birliği içindeki akademik iş birlikleri, ortak araştırma fonları ve hareketlilik programları, Avrupalı bilim insanlarının ABD’de akademik ve mesleki konumlarını daha hızlı inşa etmelerine olanak tanımaktadır (Garicano & Rossi-Hansberg, 2011). Buna karşın, Türkiye’den gelen akademisyenler ve profesyoneller, göç sürecinde daha fazla yapısal zorluklarla karşılaşmaktadır. Türkiye’deki akademik yapıdaki sorunlar, bilimsel üretkenlikteki sınırlamalar ve uluslararası akademik ağlara erişimde yaşanan güçlükler, Türkiye’den göç eden bireylerin ABD’deki entegrasyon süreçlerini daha karmaşık hale getirebilmektedir (Elveren & Toksöz, 2018).

Türkiye’den ABD’ye beyin göçü literatüründe dikkat çeken bir diğer unsur, ulusötesi vatandaşlık ve diaspora ağlarının rolüdür. Balta ve Altan-Olcay (2020) tarafından yapılan araştırma, ABD vatandaşlığına sahip bireylerin Türkiye’de sahip oldukları statüyü ve bunun ulusal kimlik ile nasıl kesiştiğini ele almaktadır. Bu çerçevede, Türkiye’den ABD’ye göç eden yüksek nitelikli bireylerin, ulusötesi kimlikler geliştirerek hem Türkiye ile bağlarını sürdürdükleri hem de ABD’deki akademik ve ekonomik fırsatlardan yararlandıkları gözlemlenmektedir. Avrupa’dan ABD’ye göç eden bireyler için de diaspora ağlarının önemli bir destek mekanizması sunduğu bilinmektedir; ancak bu yapı Avrupa’nın bilimsel ve ekonomik olanaklarıyla daha dengeli bir ilişkiye sahiptir (Martiniello & Rath, 2019).

Gelecekteki araştırmalar açısından, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan çalışmaların kapsamının genişletilmesi gerekmektedir. Öncelikle, beyin göçü üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmı istatistiklere dayalı nicel analizler içermektedir. Ancak,

bireysel göç deneyimlerini merkeze alan nitel araştırmaların eksik olduğu görülmektedir. Göçmenlerin bireysel hikâyelerinin derinlemesine incelendiği çalışmalar, göç süreçlerinin yalnızca sayılarla değil, göçmenlerin kişisel motivasyonları, adaptasyon süreçleri ve kimlik dönüşümleriyle birlikte ele alınmasına olanak tanıyacaktır. Bu tür araştırmalar, beyin göçü olgusunun daha geniş ve çok katmanlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayarak, göçmenlerin karar alma süreçlerindeki sosyal, kültürel ve psikolojik dinamiklere dair daha kapsamlı bir çerçeve sunabilir.

Ayrıca, beyin göçünün küresel boyutta karşılaştırmalı olarak ele alınması, literatürde önemli bir boşluğu dolduracaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere gerçekleşen beyin göçü ile gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşen beyin göçü arasındaki farkların derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Türkiye'den ABD'ye göç eden akademisyenlerin deneyimleri ile Almanya, Fransa veya Kanada gibi gelişmiş ülkelere ABD'ye göç eden akademisyenlerin deneyimlerinin karşılaştırılması, beyin göçünün ekonomik ve akademik sistemler üzerindeki farklı etkilerini ortaya koyabilir. Bu tür bir karşılaştırmalı analiz, yalnızca göç çalışmaları literatürüne değil, aynı zamanda beyin göçünün ekonomik sonuçları üzerine çalışan ekonomi literatürüne de katkı sağlayacaktır.

İlaveten, beyin göçünün uzun vadeli etkileri üzerine yapılan çalışmaların artırılması gerekmektedir. Türkiye'den ABD'ye göç eden akademisyenlerin geri dönüş eğilimleri, ülkelere döndüklerinde karşılaştıkları zorluklar ve tersine beyin göçü politikalarının etkinliği gibi konular, bilim politikaları açısından kritik önem taşımaktadır. Geri dönüş yapan akademisyenler üzerine yapılan çalışmalar, Türkiye'de araştırma fonlarına erişim, akademik teşvikler ve uluslararası iş birlikleri gibi konularda çeşitli zorluklarla karşılaşıldığını ortaya koymaktadır (Tansel & Güngör, 2008). Özellikle akademik yükselme kriterleri, araştırma ortamının sürdürülebilirliği ve bilimsel üretkenliği teşvik eden mekanizmaların yeterliliği, geri dönen akademisyenlerin entegrasyon sürecini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Avrupa ülkeleri, akademik yetenekleri kıtada tutmak için çeşitli araştırma fonları ve akademik iş birlikleri geliştirmiş olsa da Türkiye'nin benzer politikaları uygulamakta yetersiz kaldığı görülmektedir.

Nihayetinde, beyin göçü sürecinde toplumsal cinsiyet dinamiklerine daha fazla odaklanılması gerekmektedir. Kadın akademisyenler ve yüksek nitelikli profesyoneller, göç süreçlerinde cam tavan sendromu, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve akademik fırsatlara erişimde karşılaştıkları engeller nedeniyle farklı deneyimler yaşamaktadırlar (Elveren &

Toksöz, 2018). Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye göç eden kadın akademisyenlerin deneyimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, literatürde önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Sonuç olarak, Avrupa ve Türkiye’den ABD’ye beyin göçü üzerine yapılan araştırmalar, göç kararlarını şekillendiren ekonomik, akademik ve politik faktörleri detaylı bir şekilde ele almaktadır. Ancak, bireysel ve toplumsal düzeyde yaşanan dönüşümler, akademik diasporaların bilgi transferindeki rolleri ve toplumsal cinsiyet perspektifinden beyin göçünün nasıl şekillendiği konularında daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Beyin göçünü yalnızca ekonomik bir olgu olarak değil, aynı zamanda bireylerin kimlik, aidiyet ve akademik entegrasyon süreçlerini içeren çok boyutlu bir hareketlilik dinamiği olarak ele alan çalışmalar, gelecekte bu alana önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Ackers, L., & Gill, B. (2008). *Moving people and knowledge: Scientific mobility in an enlarging European Union*. Edward Elgar Publishing.
- Altbach, P. G. (2015). *Global perspectives on higher education*. JHU Press.
- Aydan, S. (2023). Hekim göçü açısından Türkiye’nin çalışma koşullarının değerlendirilmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(3), 895-920. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3022545>
- Balta, E., & Altan-Olcay, Ö. (2020). *The American Passport in Turkey: National Citizenship in the Age of Transnationalism*. University of Pennsylvania Press.
- Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (3rd ed.). University of Chicago Press.
- Bhagwati, J. (1972). *The brain drain and income taxation: A proposal*. Massachusetts Institute of Technology. Dept.of Economics; no. 92. <http://hdl.handle.net/1721.1/63416>
- Bhagwati, J., & Hamada, K. (1974). The brain drain, international integration of markets for professionals and unemployment: A theoretical analysis. *Journal of Development Economics*, 1(1), 19-42. <http://hdl.handle.net/1721.1/63318>
- Carrington, W. J., & Detragiache, E. (1998). How big is the brain drain? IMF Working Paper.
- Castles, S., & Miller, M. J. (2009). *The age of migration: International population movements in the modern world* (4th ed.). Palgrave Macmillan.
- Ceylan, A. (2021). Göç ve siyasallaşma: Türkiye’de beyin göçü tartışmalarının siyasallaşma gerekçeleri üzerine bir inceleme. *Memleket Siyaset Yönetim*, 16(35), 189-224. https://dergipark.org.tr/tr/pub/msydergi/issue/63458/960638#article_cite
- Cervantes, M., & Guellec, D. (2002). The brain drain: Old myths, new realities. *OECD Observer*, 5(230), 40-42. <https://doi.org/10.1787/observer-v2002-1-en>
- Docquier, F., & Rapoport, H. (2006). *Skilled migration: The perspective of developing countries*. (Discussion Paper Series 10/07). Centre for Research and Analysis of Migration

- Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681-730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>
- Elveren, A. Y., & Toksöz, G. (2018). *Türkiye’de Beyin Göçü Yazını ve Bir Alan Araştırması*. https://www.researchgate.net/publication/326260918_Turkiye'de_Beyin_Gocu_Yazini_ve_Bir_Alan_Arastirmasi
- Esen, E. (2014). *Going and coming: Why U.S.-educated Turkish PhD holders stay in the U.S. or return to Turkey?* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Kansas. <https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/16829>
- European Commission. (2022). *Horizon 2020 and the European research area: Analysis and impact assessment*. Brussels: European Commission Publications.
- Franzoni, C., Scellato, G., & Stephan, P. (2012). Foreign-born scientists: Mobility patterns for sixteen countries. *Nature Biotechnology*, 30(12), 1250-1253. <https://doi.org/10.1038/nbt.2449>
- Garicano, L., & Rossi-Hansberg, E. (2011). Organization and inequality in a knowledge economy. *The Quarterly Journal of Economics*, 121(4), 1383-1435. <https://doi.org/10.1093/qje/121.4.1383>
- Gibson, J., & McKenzie, D. (2011). The microeconomic determinants of emigration and return migration of the best and brightest: Evidence from the Pacific. *SSRN Electronic Journal*. Elsevier BV. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1411659>
- Glänzel, W., & Schubert, A. (2004). *Analysing scientific networks through co-authorship*. In H. F. Moed, W. Glänzel, & U. Schmoch (Eds.), *Handbook of quantitative science and technology research* (pp. 257-276). Springer. https://doi.org/10.1007/1-4020-2755-9_12
- Gökbayrak, Ş. (2006). *Gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere nitelikli işgücü göçü ve politikalar: Türk mühendislerinin “beyin göçü” üzerine bir inceleme* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Grigolo, M., Lietaert, M., & Marimon, R. (2010). Shifting from academic “brain drain” to “brain gain” in Europe. *European Political Science*, 9(1), 118–130. <https://doi.org/10.1057/eps.2009.42>
- Güngör, N. D. (2003). *Brain drain from Turkey: An empirical investigation of the determinants of skilled migration and student non-return* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Güngör, N. D., & Tansel, A. (2008). Brain drain from Turkey: An investigation of students’ return intentions. *Applied Economics*, 40(23), 3069–3087. <https://doi.org/10.1080/00036840600993999>
- Kaya, E. (2019). Türkiye’de gençlerin göç eğilimini etkileyen unsurlar üzerine bir alan araştırması. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(9), 657-676. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2019.209>
- Kerr, S. P., Kerr, W. R., & Lincoln, W. F. (2015). *Skilled immigration and the employment structures of U.S. firms*. *Journal of Labor Economics*, 33(S1), S147–S186. <https://doi.org/10.1086/678986>
- Kurtuluş, B. (1988). Beyin göçü: Geçmişte, günümüzde ve gelecekte. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 46, 171-186.
- Kurtuluş, B. (1999). *Amerika Birleşik Devletleri’ne Türk Beyin Göçü*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Mahroum, S. (2000). Highly skilled globetrotters: Mapping the international migration of human capital. *R&D Management*, 30(1), 23–32. <https://doi.org/10.1111/1467-9310.00154>

- Martiniello, M., & Rath, J. (2019). *Transit migration: All roads lead to America*. Routledge.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Moguerou, P. (2006). *The brain drain of Ph.D.s from Europe to the United States: What we know and what we would like to know*.
- National Foundation for American Policy. (2019). Immigrant Nobel Prizes. NFAP Policy Brief. <https://nfap.com/wp-content/uploads/2019/10/Immigrants-and-Nobel-Prizes.NFAP-Policy-Brief.October-2019.pdf>
- OECD. (2022). *International migration outlook 2022*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/30fe16d2-en>
- Oğuzkan, T. (1971). *Yurt dışında çalışan doktoralı Türkler: Türkiye’den başka ülkelere yüksek seviyede eleman göçü üzerinde bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Oğuzkan, T. (1975). *The Turkish brain drain: Migration of tendencies among doctoral level manpower*. In R. E. Krane (Ed.), *Manpower mobility across cultural boundaries: Social, economic and legal aspects, the case of Turkey and West Germany*. E. J. Brill.
- Oğuzkan, T. (1976). *The scope and nature of Turkish brain drain*. In N. Abadan-Unat (Ed.), *Turkish workers in Europe, 1960-1975: A socio-economic reappraisal* (pp. 74-103). E. J. Brill.
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235. <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17. <http://www.jstor.org/stable/1818907>
- Tanrısevdi, F., Durdu, İ., & Tanrısevdi, A. (2019). Beyin göçü mü? Beyin gücü mü? *Journal of Travel and Tourism Research*, 15(15), 133-158. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ttr/issue/57880/829528>
- Tansel, A., & Güngör, N. D. (2004). *Türkiye’den yurt dışına beyin göçü: Ampirik bir uygulama* (ERC Working Paper No. 04/06). Economic Research Center, Middle East Technical University.
- Tanyıldız, Z. E., Arslanhan, S., & Kurtsal, Y. (2011). Tersine beyin göçü politikalarının sanayi politikalarına entegrasyonu: Ülke örnekleri ve Türkiye için dersler. TEPAV Politika Notu. https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/files/haber/1316789701-8.Turkiye_de_Tersine_Beyin_Gocu_Gecmise_ve_Gunumuze_Bakis.pdf
- Tremblay, K. (2005). Academic mobility and immigration. *Journal of Studies in International Education*, 9(3), 196-228. SAGE Publications. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=EJ805476>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024, Eylül 26). *Yükseköğretim beyin göçü istatistikleri 2021-2023*. TÜİK Resmi Web Sitesi. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Beyin-Gocu-Istatistikleri-2021-2023-53839>
- World Economic Forum. (2021). 8 Questions About Brain Drain. Geneva: WEF. <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.25.3.107>
- Yiğittürk Ekiyor, E. (2019). *Uluslararası göç ve toplumsal alanda sosyal ağlar: ABD’de yaşayan Türkler üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KATKI ORANI CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR CONTRIBUTORS
Fikir ve Kavramsal Örgü <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak <i>Form the research hypothesis or idea</i>	H. Zeynep YURTOĞLU TETİK
Tasarım <i>Design</i>	Yöntem ve araştırma desenini tasarlamak <i>To design the method and research design.</i>	H. Zeynep YURTOĞLU TETİK
Literatür Tarama <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak <i>Review the literature required for the study</i>	H. Zeynep YURTOĞLU TETİK
Veri Toplama ve İşleme <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlemek ve raporlaştırmak <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	H. Zeynep YURTOĞLU TETİK
Tartışma ve Yorum <i>Discussion and Commentary</i>	Elde edilen bulguların değerlendirilmesi <i>Evaluation of the obtained finding</i>	H. Zeynep YURTOĞLU TETİK
Destek ve Teşekkür Beyanı/ Statement of Support and Acknowledgment		
Bu çalışmanın yazım sürecinde katkı ve/veya destek alınmamıştır. <i>No contribution and/or support was received during the writing process of this study.</i>		
Çatışma Beyanı/ Statement of Conflict		
Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur. <i>Researchers do not have any personal or financial conflicts of interest with other people and institutions related to the research.</i>		
Etik Kurul Beyanı/ Statement of Ethics Committee		
Bu araştırma, doktora tezinden üretilmiş olup tez, Marmara Üniversitesi Etik Kurulunun 16.11.2023 tarihli ve 2023/08 sayılı toplantı kararı ile yürütülmüştür. <i>This research was produced from a doctoral thesis and the thesis was carried out with the decision of the Marmara University Ethics Committee meeting dated 16.11.2023 and numbered 2023/08.</i>		



Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) ile lisanslanmıştır.